11.5 Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи

Зґвалтування: поняття добровільної згоди, сексуальне проникнення, момент закінчення, потерпілий і кваліфікуючі ознаки

Нормативна основа: ст. 152 КК України.

Зґвалтуванням є **вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи**.

Сучасна конструкція ст. 152 КК ґрунтується не на обов'язковому застосуванні фізичного насильства, погрози чи використанні безпорадного стану, а насамперед на двох ознаках:

сексуальне проникнення + відсутність добровільної згоди.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є:

- **статева свобода** особи, здатної вільно визначати свою сексуальну поведінку;
- **статева недоторканність** осіб, щодо яких закон встановлює посилений захист.

Додатково можуть бути порушені:

- здоров'я;
- фізична та психічна недоторканність;
- людська гідність.

Потерпілий

Потерпілим може бути **будь-яка особа незалежно від статі**.

Стать винного і потерпілого не визначає наявність складу. Вирішальним є:

- вчинення сексуального проникнення;
- відсутність добровільної згоди.

Отже, ст. 152 охоплює як різностатеві, так і одностатеві посягання.

Подружжя та близькі відносини

Шлюб, спільне проживання або попередні сексуальні відносини **не означають автоматичної згоди на конкретний сексуальний акт**.

Навпаки, зґвалтування:

- подружжя;
- колишнього подружжя;
- іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у сімейних чи близьких відносинах,

є **кваліфікуючою ознакою ч. 2 ст. 152 КК**.

Тому:

шлюб ≠ постійна згода на сексуальні дії.

Добровільна згода

Примітка до ст. 152 встановлює:

згода є добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи з урахуванням супутніх обставин.

Отже, добровільність не можна встановлювати лише за:

- відсутністю фізичного опору;
- відсутністю крику;
- відсутністю тілесних ушкоджень;
- попередніми сексуальними відносинами;
- поведінкою потерпілого до події.

Верховний Суд підкреслює, що наявність чи відсутність добровільної згоди є **питанням факту**, яке має оцінюватися судом у контексті всіх супутніх обставин.

Як може виражатися згода

Верховний Суд виходить із того, що добровільне волевиявлення може бути виражене:

- словами;
- жестами;
- мімікою;
- конклюдентними діями;
- іншою поведінкою, яка в конкретній ситуації **недвозначно демонструє добровільну згоду на конкретні дії сексуального характеру**.

Важливо:

згода має стосуватися саме конкретної сексуальної дії.

Згода:

- на побачення;
- на поцілунки;
- на перебування в одному приміщенні;
- на іншу сексуальну поведінку

не означає автоматичної згоди на проникнення.

Згода може бути відкликана

Навіть якщо особа спочатку добровільно погодилася на сексуальні дії, вона має право **змінити своє рішення**.

Після того як відсутність згоди стала очевидною, продовження сексуального проникнення всупереч волі особи може утворювати ст. 152 КК.

Тому добровільність оцінюється **на момент конкретної сексуальної дії**, а не лише на початку спілкування між особами.

Фізичний опір не є обов'язковим

Для ст. 152 потерпілий **не зобов'язаний чинити фізичний опір**.

Сучасна редакція статті не вимагає доведення того, що потерпілий:

- боровся;
- кричав;
- намагався втекти;
- отримав тілесні ушкодження.

Визначальне питання:

чи була добровільна згода?

Насильство, погроза та безпорадний стан

Фізичне насильство, погроза його застосування та використання безпорадного стану більше не є обов'язковими альтернативними способами основного складу, як це було у старій редакції ст. 152.

Однак вони мають важливе доказове значення, оскільки зазвичай **виключають можливість вільного волевиявлення**.

ККС ВС прямо зазначає, що сексуальне проникнення не може вважатися добровільним, якщо воно здійснюється внаслідок:

- фізичного насильства;
- погрози;
- іншого подібного психічного впливу;
- використання безпорадного стану.

Стан сп'яніння потерпілого

Сам факт вживання алкоголю або інших речовин **не означає автоматичної відсутності згоди**.

Необхідно оцінити, чи зберігала особа фактичну здатність:

- усвідомлювати характер сексуальних дій;
- вільно формувати свою волю;
- висловлювати її.

Якщо рівень сп'яніння призвів до безпорадного стану або істотної нездатності вільно вирішувати питання сексуальної поведінки, добровільна згода відсутня.

Водночас Верховний Суд наголошує: попереднє вживання алкоголю, спосіб життя чи поведінка потерпілої особи самі по собі **не виключають кримінальної відповідальності винного**.

Сексуальне проникнення

Стаття 152 охоплює три форми проникнення:

- **вагінальне**;
- **анальне**;
- **оральне**.

Проникнення може здійснюватися:

- **геніталіями**;
- **будь-яким іншим предметом**.

Таким чином, сучасне поняття зґвалтування є значно ширшим за традиційне розуміння «статевих зносин».

Визначальна ознака – саме проникнення

Для розмежування ст. 152 та 153 основним є питання:

чи мало місце проникнення в тіло потерпілого?

Якщо так:

→ за відсутності добровільної згоди перевіряється **ст. 152**.

Якщо сексуальна дія відбувається **без проникнення**:

→ перевіряється **ст. 153 КК**.

Верховний Суд саме проникнення називає основною ознакою, що розмежовує зґвалтування і сексуальне насильство.

Різні форми проникнення в межах єдиного умислу

Якщо щодо одного потерпілого в межах єдиного умислу послідовно здійснюються:

- вагінальне;
- анальне;
- оральне

проникнення, вони можуть утворювати **одне закінчене кримінальне правопорушення**, а не обов'язково декілька самостійних епізодів.

Верховний Суд прямо звертав увагу на те, що різні форми сексуального проникнення щодо тієї самої особи в межах єдиного умислу слід оцінювати як одиничне кримінальне правопорушення.

Момент закінчення

Зґвалтування має **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення є закінченим із моменту **фактичного сексуального проникнення без добровільної згоди потерпілої особи**.

Для закінченого складу не потрібно:

- завершення статевого акту;
- еякуляції;
- заподіяння тілесних ушкоджень;
- настання вагітності;
- будь-якого іншого фізіологічного наслідку.

Якщо проникнення не відбулося з причин, що не залежали від волі винного, але він безпосередньо приступив до реалізації прямого умислу на зґвалтування, можливий **замах на ст. 152 КК**.

Якщо в межах єдиного умислу одна форма проникнення була реалізована, а інша – ні, діяння в цілому оцінюється як **закінчене зґвалтування**, а не як сукупність закінченого злочину і замаху.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Винний:

- усвідомлює сексуальний характер дій;
- усвідомлює, що здійснює проникнення;
- усвідомлює відсутність добровільної згоди потерпілого;
- бажає вчинити відповідні дії.

ККС ВС зазначає, що суб'єктивна сторона охоплює намір здійснити проникнення та усвідомлення відсутності добровільної згоди.

Помилка щодо наявності згоди

В оцінці суб'єктивної сторони має значення, чи могла особа **щиро і обґрунтовано вважати**, що інший учасник добровільно погоджується на відповідну сексуальну дію.

ККС ВС виходить із необхідності оцінювати це у контексті супутніх обставин.

Водночас особа не може ігнорувати очевидну невизначеність або ознаки відсутності згоди.

Отже:

«я не запитував і не замислювався, чи вона погоджується» ≠ автоматична відсутність умислу.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **14-річного віку**.

Стаття 152 входить до переліку кримінальних правопорушень, за які відповідальність відповідно до ч. 2 ст. 22 КК настає з 14 років.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 152 КК

Частина 2 передбачає зґвалтування:

- **повторно**;
- особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене **ст. 153–155 КК**;
- щодо **подружжя або колишнього подружжя**;
- щодо іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у **сімейних чи близьких відносинах**;
- щодо особи у зв'язку з виконанням нею **службового, професійного чи громадського обов'язку**;
- щодо жінки, яка **завідомо для винного перебувала у стані вагітності**.

Сімейні та близькі відносини

Зґвалтування подружжя не лише можливе з погляду кримінального права, а й прямо передбачене як **кваліфікований склад**.

При цьому додаткове врахування тієї самої обставини як обтяжуючої за ст. 67 КК не допускається, оскільки вона вже включена до складу кримінального правопорушення.

Особливо кваліфікуючі ознаки – ч. 3 ст. 152 КК

Частина 3 передбачає:

- зґвалтування, вчинене **групою осіб**;

- зґвалтування **неповнолітньої особи**.

Неповнолітній – особа віком **від 14 до 18 років** у контексті розмежування з ч. 4.

Помилка щодо віку неповнолітнього

ККС ВС визнає, що фактична помилка щодо віку потерпілого може мати значення.

Якщо буде доведено, що винний **сумлінно помилявся щодо віку** і за обставинами не міг належним чином усвідомлювати неповноліття потерпілого, кваліфікуюча ознака неповнолітнього не може ставитися йому у вину автоматично.

Зґвалтування особи до 14 років – ч. 4 ст. 152 КК

Частина 4 встановлює особливо важливе правило:

дії сексуального характеру з проникненням щодо особи, яка **не досягла 14 років**, кваліфікуються за ч. 4 **незалежно від її добровільної згоди**.

Отже, для цієї вікової категорії закон встановлює абсолютний кримінально-правовий захист статевої недоторканності.

Формула:

потерпілий до 14 років + сексуальне проникнення → ч. 4 ст. 152 незалежно від фактичної згоди.

Тому доводи про:

- ініціативу дитини;
- її згоду;
- романтичні відносини;
- попередню сексуальну поведінку

не усувають складу ч. 4 ст. 152.

Тяжкі наслідки – ч. 5 ст. 152 КК

Частина 5 передбачає дії, визначені ч. 1–3, якщо вони спричинили **тяжкі наслідки**.

Це оцінна ознака.

Залежно від конкретної фабули до тяжких наслідків можуть належати, зокрема:

- смерть;
- тяжке тілесне ушкодження;
- тяжкий психічний розлад;
- інші наслідки виняткової тяжкості.

Необхідно встановити:

зґвалтування → тяжкий наслідок → причинний зв'язок.

Особливо тяжкий склад щодо малолітнього – ч. 6 ст. 152 КК

Частина 6 застосовується, якщо дії щодо особи до 14 років, передбачені ч. 4:

- вчинені **повторно**;
- або особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене:
    - ч. 4 або 5 ст. 153;

- ст. 155;
- ч. 2 ст. 156 КК.

Санкція ч. 6 передбачає **п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі**.

Ст. 152 ↔ ст. 153 КК

Це основне розмежування.

Ст. 152:

- сексуальна дія;
- **є проникнення**;
- немає добровільної згоди.

Ст. 153:

- сексуальна дія;
- **проникнення немає**;
- немає добровільної згоди.

Формула:

без згоди + проникнення → ст. 152;

без згоди + без проникнення → ст. 153.

Ст. 152 ↔ ст. 154 КК

Головна різниця полягає у тому, **чи була сама сексуальна дія фактично здійснена винним щодо потерпілого**.

Ст. 152:

винний здійснює сексуальне проникнення без добровільної згоди потерпілого.

Ст. 154:

винний **примушує потерпілого до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою**, але конструкція статті не полягає у самому сексуальному проникненні, вчиненому винним.

Отже:

проникнення без добровільної згоди → ст. 152;

примушування до сексуальної дії → ст. 154.

Ст. 152 ↔ ст. 155 КК

Особливо важливе вікове розмежування.

Ч. 4 ст. 152:

- потерпілому **до 14 років**;
- проникнення;
- згода юридичного значення не має.

Ст. 155:

- дії сексуального характеру з проникненням щодо особи, яка **не досягла 16 років**;
- спеціальна конструкція, яка застосовується за відсутності ознак зґвалтування;
- її детально розглянемо у питанні 4.

Отже, щодо особи **14–15 років** необхідно насамперед установити, чи була добровільна згода:

- **немає добровільної згоди → ст. 152;**
- **є добровільна згода → перевіряємо ст. 155 за наявності її інших ознак.**

Базова матриця 152 ↔ 153 ↔ 154

Стаття	Сексуальна поведінка	Добровільна згода	Визначальна ознака
ст. 152	сексуальні дії	**немає**	**є проникнення**
ст. 153	сексуальні дії	**немає**	**немає проникнення**
ст. 154	примушування до сексуальної дії	**немає добровільного волевиявлення**	**саме примушування**

Кваліфікаційний алгоритм

При оцінці сексуального посягання необхідно встановити:

- **Чи мала дія сексуальний характер?**
- **Чи було проникнення?**
  - так → перевіряємо ст. 152;
  - ні → перевіряємо ст. 153.
- **Чи була добровільна згода?**
  - оцінюємо вільне волевиявлення у контексті супутніх обставин;
  - фізичний опір не є обов'язковим.
- **Скільки років потерпілому?**
  - до 14 років → згода юридичного значення не має, перевіряємо ч. 4 ст. 152;
  - 14–17 років → оцінюємо згоду і відповідну кваліфікуючу ознаку;
  - повнолітній → загальні правила ч. 1–2.
- **Чи перебували особи у сімейних або близьких відносинах?**
  - так → перевіряємо ч. 2.
- **Чи діяла група осіб?**
  - так → ч. 3.
- **Чи настали тяжкі наслідки?**
  - так → перевіряємо ч. 5.
- **Чи щодо малолітнього діяння було повторним або вчинене особою з відповідною попередньою кримінальною поведінкою?**

- так → ч. 6.

Короткий підсумок

Зґвалтування за ст. 152 КК – це сексуальне проникнення в тіло іншої особи без її добровільної згоди.

Основна формула:

проникнення + відсутність добровільної згоди = ст. 152.

Добровільна згода – це **вільне волевиявлення з урахуванням усіх супутніх обставин**. Вона не може виводитися лише з відсутності опору, попередніх стосунків або поведінки потерпілого. Верховний Суд вимагає оцінювати згоду у конкретному контексті та наголошує, що фізичне насильство, погроза чи безпорадний стан зазвичай виключають вільне волевиявлення.

Для розмежування:

ст. 152 – є проникнення;

ст. 153 – сексуальна дія без проникнення;

ст. 154 – примушування до сексуальної дії.

Щодо особи **до 14 років** добровільна згода **юридичного значення не має**.

Щодо особи **14–15 років**:

відсутність добровільної згоди → ст. 152;

добровільна згода → перевіряємо ст. 155.

Саме ця вікова межа є однією з найважливіших тестових конструкцій у підрозділі 11.5.

Сексуальне насильство: поняття дій сексуального характеру без проникнення та відмежування від зґвалтування

Нормативна основа: ст. 153 КК України.

Сексуальним насильством є **вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи**.

Базова конструкція:

дія сексуального характеру + відсутність проникнення + відсутність добровільної згоди → ст. 153 КК.

Саме **відсутність проникнення** є головною ознакою, яка відмежовує сексуальне насильство від зґвалтування за ст. 152 КК.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є:

- **статева свобода** особи;
- **статева недоторканність** особи, щодо якої закон установлює посилений захист.

Додатково можуть порушуватися:

- фізична недоторканність;

- психічне здоров’я;
- людська гідність.

Потерпілий

Потерпілим може бути **будь-яка особа незалежно від статі**.

Стать винного та потерпілого не впливає на наявність складу.

Щодо повнолітнього та неповнолітнього потерпілого визначальним є встановлення **відсутності добровільної згоди**.

Щодо особи, яка **не досягла 14 років**, діє спеціальне правило: дії сексуального характеру без проникнення утворюють ч. 4 ст. 153 **незалежно від добровільної згоди**.

Дії сексуального характеру

Стаття 153 не містить закритого переліку таких дій.

Для кваліфікації необхідно встановити, що поведінка:

- має **об’єктивно сексуальний характер**;
- спрямована на тіло потерпілого або передбачає його безпосереднє залучення до сексуальної взаємодії;
- здійснюється без добровільної згоди;
- **не пов’язана з проникненням**.

До таких дій залежно від конкретних обставин можуть належати, наприклад:

- сексуальні доторкання до інтимних частин тіла;
- примусове оголення з безпосередніми сексуальними діями щодо потерпілого;
- тертя статевими органами об тіло потерпілого без проникнення;
- інші безпосередні сексуальні маніпуляції з тілом особи без проникнення.

Верховний Суд наголошує, що для ст. 153 необхідно встановити одночасно три обставини:

чи були вчинені насильницькі дії → чи мали вони сексуальний характер → чи були вони вчинені без добровільної згоди.

Що означає «насильницькі дії» у ст. 153

Термін «насильницькі» не означає, що для складу обов’язково потрібно встановити:

- побиття;
- тілесні ушкодження;
- застосування фізичної сили значної інтенсивності;
- активний фізичний опір потерпілого.

Ключовим залишається те, що сексуальні дії здійснюються **всупереч вільному волевиявленню потерпілої особи**.

Тому відсутність тілесних ушкоджень сама по собі не виключає ст. 153.

Добровільна згода

До ст. 153 застосовується визначення добровільної згоди, закріплене у примітці до ст. 152 КК:

згода є добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи з урахуванням супутніх обставин.

Тому при кваліфікації оцінюється вся ситуація:

- поведінка учасників;
- характер відносин;
- висловлювання;
- жести;
- психічний і фізичний стан потерпілого;
- застосування сили чи погроз;
- можливість особи вільно формувати та виражати свою волю.

Відсутність опору ≠ добровільна згода

Потерпілий не зобов'язаний:

- кричати;
- чинити фізичний опір;
- намагатися втекти;
- отримати тілесні ушкодження,

щоб довести відсутність добровільної згоди.

Так само:

- шлюб;
- сімейні відносини;
- попередні сексуальні контакти;
- згода на інші сексуальні дії

не означають автоматичної згоди на **конкретну дію сексуального характеру**.

Згода стосується конкретної дії

Згода на одну форму сексуальної поведінки не поширюється автоматично на іншу.

Наприклад:

згода на поцілунки ≠ згода на сексуальні доторкання до інтимних частин тіла.

Тому добровільність оцінюється щодо **конкретної дії**, вчиненої у конкретний момент.

Відсутність проникнення

Це центральна об'єктивна ознака ст. 153.

Якщо сексуальна дія пов'язана з:

- вагінальним;
- анальним;
- оральним

проникненням у тіло іншої особи за відсутності добровільної згоди, застосовується **ст. 152 КК**, а не ст. 153.

Отже:

проникнення → ст. 152;

сексуальна дія без проникнення → ст. 153.

Ст. 153 ↔ ст. 152 КК

Це головне розмежування.

Ознака	**ст. 152**	**ст. 153**
Характер дії	сексуальний	сексуальний
Добровільна згода	відсутня	відсутня
Проникнення	**є**	**немає**
Стать потерпілого	будь-яка	будь-яка

Тому сама інтенсивність насильства не визначає вибір між ст. 152 і 153.

Вирішальним є:

чи було сексуальне проникнення.

Поєднання проникнення і дій без проникнення

Якщо під час одного епізоду винний вчиняє щодо потерпілого:

- сексуальні дії без проникнення;
- а потім сексуальне проникнення,

необхідно з'ясувати, чи становлять ці дії **єдиний процес реалізації одного умислу**, чи є самостійними кримінально-правовими епізодами.

Не кожна попередня сексуальна дія без проникнення автоматично потребує додаткової кваліфікації за ст. 153 поряд зі ст. 152.

Якщо вона є невід'ємною частиною одного посягання, питання вирішується з урахуванням охоплення діяння більш повним складом.

Момент закінчення

Сексуальне насильство має **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення закінчене з моменту фактичного вчинення хоча б однієї **насильницької дії сексуального характеру без проникнення** за відсутності добровільної згоди.

Не потрібно:

- настання тілесного ушкодження;
- сексуального задоволення винного;
- будь-якого фізіологічного результату;
- тривалості відповідних дій.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Винний:

- усвідомлює сексуальний характер своїх дій;
- усвідомлює, що вони здійснюються без добровільної згоди;
- бажає їх вчинити.

Мотив не є обов'язковою ознакою складу.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **14-річного віку**.

Стаття 153 входить до переліку кримінальних правопорушень, відповідальність за які відповідно до ч. 2 ст. 22 КК настає з 14 років.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 153 КК

Частина 2 передбачає сексуальне насильство:

- вчинене **повторно**;
- особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене **ст. 152, 154 або 155 КК**;
- щодо **подружжя або колишнього подружжя**;
- щодо іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у **сімейних чи близьких відносинах**;
- щодо особи у зв'язку з виконанням нею **службового, професійного або громадського обов'язку**;
- щодо жінки, яка **завідомо для винного перебувала у стані вагітності**.

Сексуальне насильство в сімейних відносинах

Шлюб чи спільне проживання не надають права на будь-які сексуальні дії щодо партнера.

Тому вчинення сексуального насильства щодо:

- чоловіка;
- дружини;
- колишнього подружжя;
- іншого близького партнера

утворює кваліфікований склад за ч. 2 ст. 153.

Група осіб або неповнолітній – ч. 3 ст. 153 КК

Частина 3 передбачає:

- сексуальне насильство, вчинене **групою осіб**;
- сексуальне насильство щодо **неповнолітньої особи**.

У контексті розмежування з ч. 4 ідеться про потерпілого віком **від 14 до 18 років**.

Якщо потерпілому немає 14 років, застосовується спеціальна конструкція ч. 4.

Сексуальне насильство щодо особи до 14 років – ч. 4 ст. 153 КК

Частина 4 встановлює:

дії сексуального характеру без проникнення щодо особи, яка не досягла 14 років, кримінально карані незалежно від її добровільної згоди.

Отже:

до 14 років + сексуальна дія без проникнення → ч. 4 ст. 153 незалежно від згоди.

Не мають вирішального значення твердження про те, що дитина:

- погодилася;
- сама проявляла ініціативу;
- перебувала з винним у «романтичних» відносинах.

Закон абсолютним чином охороняє її статеву недоторканність у цій конструкції.

Тяжкі наслідки – ч. 5 ст. 153 КК

Частина 5 передбачає дії, визначені ч. 1–4, якщо вони спричинили **тяжкі наслідки**.

Це оцінна ознака.

Необхідно встановити:

сексуальне насильство → тяжкий наслідок → причинний зв'язок.

Залежно від конкретних обставин такими наслідками можуть бути, зокрема:

- тяжкий розлад здоров'я;
- тяжкі психічні наслідки;
- самогубство;
- смерть;
- інші наслідки виняткової тяжкості.

Особливо тяжкий склад щодо малолітнього – ч. 6 ст. 153 КК

Частина 6 застосовується до дій за ч. 4, якщо вони:

- вчинені **повторно**;
- або особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене:
    - ч. 4 ст. 152;
    - ст. 155;
    - ч. 2 ст. 156 КК.

Покарання – **п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі**.

Ст. 153 ↔ ст. 154 КК

За ст. 153 винний **сам безпосередньо вчиняє щодо потерпілого насильницьку дію сексуального характеру без проникнення**.

За ст. 154 винний **примушує потерпілого без його добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою**.

Отже:

винний сам здійснює сексуальну дію щодо потерпілого → ст. 153;

винний примушує потерпілого до сексуального акту з іншою особою → ст. 154.

Саме ця конструктивна відмінність є важливішою за спосіб психологічного тиску.

Ст. 153 ↔ ст. 156 КК

Це особливо важливе розмежування щодо дітей.

Стаття 156 передбачає **розбещення неповнолітніх**.

Стаття 153 передбачає **безпосередні насильницькі дії сексуального характеру**.

ККС ВС у справі № 736/1760/21 сформулював ключовий критерій: для ст. 153 необхідно встановити, що щодо потерпілої особи фактично вчинялися **насильницькі дії сексуального характеру без проникнення**; саме за цією ознакою їх потрібно відмежовувати від розбещення неповнолітніх за ст. 156.

Отже:

безпосередня сексуальна дія щодо тіла потерпілого без проникнення і без згоди → ст. 153;

розпусні фізичні чи інтелектуальні дії, які не мають ознак сексуального насильства → перевіряємо ст. 156.

Сексуальне насильство ↔ сексуальне домагання

Не кожна небажана поведінка сексуального характеру утворює ст. 153 КК.

Для ст. 153 необхідна саме **насильницька дія сексуального характеру щодо потерпілого**.

Небажані:

- сексуальні коментарі;
- пропозиції;
- словесні домагання;
- інша поведінка, яка не досягає ознак кримінального правопорушення,

може мати іншу юридичну оцінку.

Тому поняття **«сексуальне насильство» у ст. 153 КК** не можна механічно ототожнювати з ширшим соціальним чи адміністративно-правовим поняттям сексуальних домагань.

Базова матриця 152 ↔ 153 ↔ 154

Ознака	**ст. 152**	**ст. 153**	**ст. 154**
Сексуальна дія	так	так	до неї примушують
Проникнення	**так**	**ні**	не є визначальною ознакою
Добровільна згода	відсутня	відсутня	особа примушується всупереч волі
Основна поведінка винного	проникнення	безпосередня сексуальна дія без проникнення	**примушування**
Ключ до кваліфікації	проникнення	відсутність проникнення	характер примусу

Кваліфікаційний алгоритм

При сексуальному посяганні необхідно встановити:

- **Чи має дія сексуальний характер?**
- **Чи було проникнення?**
  - так → ст. 152;
  - ні → перевіряємо ст. 153.
- **Чи була добровільна згода?**
  - ні → можлива ст. 153;
  - так → основний склад ст. 153 відсутній, крім спеціального правила щодо малолітнього.
- **Скільки років потерпілому?**
  - до 14 років → ч. 4 незалежно від згоди;
  - 14–17 років → за відсутності згоди ч. 3;
  - 18 років і більше → загальні правила ч. 1–2.
- **Чи діяв винний особисто щодо потерпілого, чи лише примушував його до сексуального акту з іншою особою?**
  - безпосередня сексуальна дія → ст. 153;
  - примушування до акту з іншою особою → перевіряємо ст. 154.
- **Чи були сімейні або близькі відносини, вагітність, зв'язок із виконанням обов'язку?**
  - так → перевіряємо ч. 2.
- **Чи діяла група осіб?**
  - так → ч. 3.
- **Чи настали тяжкі наслідки?**
  - так → ч. 5.

Короткий підсумок

Сексуальне насильство за ст. 153 КК – це будь-які насильницькі дії сексуального характеру без проникнення у тіло іншої особи та без її добровільної згоди.

Основна формула:

немає згоди + немає проникнення + є безпосередня сексуальна дія → ст. 153.

Головне розмежування:

ст. 152 – є проникнення;

ст. 153 – проникнення немає;

ст. 154 – особу примушують до акту сексуального характеру.

Щодо **особи до 14 років** згода юридичного значення не має: сексуальні дії без проникнення кваліфікуються за **ч. 4 ст. 153** незалежно від її фактичного ставлення до них.

Для розмежування **ст. 153 ↔ ст. 156** Верховний Суд вимагає встановити, чи мали місце саме **безпосередні насильницькі дії сексуального характеру**. Якщо так – це орієнтує на ст. 153; якщо йдеться про розпусні дії без ознак сексуального насильства – на ст. 156.

Примушування до дій сексуального характеру: способи примушування, залежність потерпілого та відмежування від ст. 152–153 КК

Нормативна основа: ст. 154 КК України.

Стаття 154 КК має назву **«Примушування до вступу в статевий зв'язок»**, однак її чинна диспозиція є ширшою і передбачає відповідальність за **примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою**.

Основна конструкція:

примусовий вплив на волю потерпілої особи + спрямованість на здійснення акту сексуального характеру з іншою особою = ст. 154 КК.

На відміну від ст. 152 і 153, центральною ознакою тут є **не вчинення винним сексуальної дії щодо потерпілого, а примушування потерпілого до сексуальної поведінки**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є **статева свобода особи**, тобто право самостійно і добровільно вирішувати:

- чи вступати у сексуальні відносини;
- з ким вступати у такі відносини;
- які саме дії сексуального характеру здійснювати.

Додатковими об'єктами при кваліфікованих формах можуть бути:

- майнові права;
- честь і гідність;
- приватність особи;
- нормальні службові та трудові відносини.

Потерпілий

Потерпілим може бути **особа будь-якої статі**.

Для основного складу визначальним є те, що сексуальна поведінка, до якої її схиляють, **не є результатом добровільного волевиявлення**.

У ч. 2 додатковою ознакою потерпілого є його **матеріальна або службова залежність** від особи, з якою його примушують здійснити акт сексуального характеру.

Об'єктивна сторона

Частина 1 ст. 154 передбачає:

примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою.

Тобто винний впливає на волю потерпілого таким чином, щоб домогтися сексуальної поведінки, на яку потерпілий **вільно не погоджується**.

Важливо розрізняти: **пропозицію або переконування** і **примушування**.

Саме по собі:

- запрошення;
- сексуальна пропозиція;
- прохання;
- умовляння,

за відсутності примусового впливу не утворюють ст. 154.

Для кримінальної відповідальності необхідно встановити **тиск на свободу волевиявлення**.

Акт сексуального характеру

Чинна редакція ст. 154 використовує широке поняття **«акт сексуального характеру»**.

Тому норма не обмежується лише традиційним статевим актом.

Предметом примушування можуть бути різні сексуальні дії, які потерпілий має здійснити з іншою особою.

На відміну від ст. 152 та 153, для самої кваліфікації примушування за ст. 154 не є визначальним, чи передбачав бажаний винним сексуальний акт:

- проникнення;
- чи дію без проникнення.

Головним є **примушування до такого акту**.

Добровільна згода

Поняття добровільної згоди необхідно тлумачити у взаємозв'язку зі ст. 152 КК: згода є добровільною, якщо вона є **результатом вільного волевиявлення особи з урахуванням супутніх обставин**.

Отже, якщо особа погоджується на сексуальну дію лише внаслідок:

- незаконного тиску;
- використання залежності;
- майнової погрози;
- шантажу,

таке волевиявлення не є вільним у кримінально-правовому значенні.

Основний склад – ч. 1 ст. 154 КК

Частина 1 охоплює **примушування без добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою**.

Закон у ч. 1 не закріплює спеціального способу примушування на кшталт матеріальної залежності чи майнового шантажу.

Тому необхідно встановити сам факт **примусового впливу на волю потерпілого**, який не охоплюється спеціальними конструкціями ч. 2 або 3.

Момент закінчення

Стаття 154 має **формальну конструкцію**.

Для закінченого складу не потрібно, щоб потерпіла особа:

- фактично здійснила сексуальний акт;
- вступила у сексуальні відносини;
- підкорилася вимогам винного.

Кримінально караним є **сам факт примушування**.

Тому:

примус здійснено, але потерпілий відмовився → закінчений склад ст. 154 може бути наявним.

Фактичне досягнення мети винного не є обов'язковою ознакою диспозиції.

Матеріальна або службова залежність – ч. 2 ст. 154 КК

Частина 2 передбачає:

примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна.

Саме використання такої залежності підвищує суспільну небезпечність діяння.

Матеріальна залежність

Матеріальна залежність має місце, коли потерпілий істотно залежить від іншої особи у задоволенні своїх матеріальних потреб.

Наприклад, залежно від конкретної ситуації це може бути:

- повне або істотне матеріальне утримання;
- надання житла;
- забезпечення основних засобів існування;
- інша фактична економічна залежність.

Самого факту майнової нерівності недостатньо.

Необхідно встановити, що залежність є **реальною та істотною** і використовується як засіб впливу на сексуальне волевиявлення потерпілого.

Службова залежність

Службова залежність виникає у відносинах, де одна особа має фактичні або юридичні можливості впливати на службове становище іншої.

Наприклад:

- керівник – підлеглий;
- особа, яка вирішує питання прийняття на роботу або звільнення;
- особа, від якої залежить просування по службі;
- особа, яка визначає істотні умови професійної діяльності потерпілого.

Визначальним є не формальна назва посад, а **реальна залежність потерпілої особи від іншої у службових відносинах**.

Залежність повинна використовуватися для примушування

Сам факт того, що між двома особами існують:

- трудові;
- службові;

- економічні

відносини, ще не утворює ч. 2 ст. 154.

Потрібно довести, що саме ця залежність **використовувалася для подолання або пригнічення вільного сексуального волевиявлення потерпілого**.

Отже:

службова залежність + добровільні сексуальні відносини ≠ ст. 154;

службова залежність + її використання для сексуального примусу → ч. 2 ст. 154.

Кваліфікований склад – ч. 3 ст. 154 КК

Частина 3 передбачає дії, визначені ч. 1 або 2, якщо вони поєднані з:

- **погрозою знищення майна** потерпілої особи чи її близьких родичів;
- **погрозою пошкодження майна**;
- **погрозою вилучення майна**;
- **погрозою розголошення відомостей, що ганьблять потерпілу особу або її близьких родичів**.

Ці способи є законодавчо визначеними кваліфікуючими ознаками.

Майнова погроза

Погроза може полягати, наприклад, у заяві про намір:

- знищити автомобіль;
- пошкодити житло;
- забрати майно;
- позбавити потерпілого певних матеріальних цінностей,

якщо потерпілий не погодиться на сексуальний акт.

Важливо, що погроза використовується саме як **засіб сексуального примушування**.

Погроза розголошення відомостей

Друга конструкція є специфічною формою шантажу.

Йдеться про погрозу розголосити відомості, що **ганьблять**:

- потерпілу особу;
- її близьких родичів.

Для кваліфікації має значення примусовий потенціал такої погрози та її спрямованість на досягнення сексуальної поведінки потерпілого.

Необов'язково, щоб винний фактично реалізував погрозу.

Чого ст. 154 не вимагає

Для закінченого складу не потрібно:

- фактичного сексуального контакту;
- проникнення;
- сексуальної дії без проникнення;

- тілесних ушкоджень;
- досягнення винним сексуального задоволення.

Це принципово відрізняє ст. 154 від ст. 152–153.

Верховний Суд у своїх інформаційних матеріалах узагальнено характеризує ст. 154 саме як **схиляння особи до інтимного зв'язку за допомогою примусового впливу, зокрема погроз або використання матеріальної чи службової залежності**.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Винний:

- усвідомлює відсутність добровільної згоди потерпілої особи;
- усвідомлює примусовий характер свого впливу;
- бажає схилити її до акту сексуального характеру.

Для ч. 2 умислом охоплюється також **наявність і використання матеріальної або службової залежності**.

Для ч. 3 – використання відповідної майнової погрози або погрози розголошення відомостей.

Суб'єкт

Суб'єкт за загальним правилом – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

Стаття 154 не входить до переліку ст. 22 КК, за якими кримінальна відповідальність настає з 14 років.

Для ч. 2 фактична конструкція передбачає особу, яка використовує **матеріальну або службову залежність** потерпілого.

Ст. 154 ↔ ст. 152 КК

Це центральне розмежування.

Ст. 152:

винний фактично вчиняє щодо потерпілої особи **сексуальне проникнення без добровільної згоди**.

Ст. 154:

винний здійснює **примусовий вплив**, прагнучи змусити потерпілого до акту сексуального характеру з іншою особою.

Отже:

фактичне сексуальне проникнення без згоди → ст. 152;

примушування до сексуального акту → ст. 154.

Якщо після примушування відбулося проникнення

Не можна механічно вважати, що попереднє примушування завжди залишає діяння у межах ст. 154.

Якщо винний після застосування такого впливу **сам фактично здійснює сексуальне проникнення без добровільної згоди потерпілої особи**, вчинене набуває ознак **ст. 152 КК**.

При цьому питання про додаткову кваліфікацію попереднього примушування за ст. 154 залежить від того, чи:

- воно було лише способом реалізації єдиного посягання;
- чи становило **самостійний закінчений епізод**, який не поглинається подальшим зґвалтуванням.

Для тестової фабули головний орієнтир:

реалізоване проникнення без згоди → насамперед ст. 152.

Ст. 154 ↔ ст. 153 КК

Ст. 153:

винний сам вчиняє щодо потерпілого **насильницьку сексуальну дію без проникнення**.

Ст. 154:

винний **примушує** до акту сексуального характеру.

Тобто:

безпосередній сексуальний вплив на тіло потерпілого без проникнення → ст. 153;

тиск на волю, щоб змусити до сексуального акту → ст. 154.

Якщо після примушування винний сам переходить до сексуальних дій без проникнення і без добровільної згоди, необхідно перевіряти **ст. 153**.

Важливе значення слів «з іншою особою»

Стаття 154 сформульована як примушування до здійснення сексуального акту **«з іншою особою»**.

Це дозволяє відмежувати кримінально каране примушування від ситуації, коли винний сам безпосередньо вчиняє щодо потерпілого сексуальні дії без його добровільної згоди.

У другому випадку залежно від характеру дії потрібно перевіряти:

- **ст. 152** – якщо є проникнення;
- **ст. 153** – якщо проникнення немає.

Тому для ЄДКІ необхідно ставити запитання:

«Хто безпосередньо має здійснити сексуальну дію?»

Це суттєво допомагає розмежувати ст. 154 і ст. 152–153.

Ст. 154 ↔ сексуальне домагання

Не кожна небажана сексуальна пропозиція є кримінальним правопорушенням за ст. 154.

Для цієї статті необхідне саме **примушування**.

З 19 грудня 2024 р. законодавство окремо передбачає адміністративну відповідальність за **сексуальне домагання**, яке може полягати у діях сексуального характеру, виражених словесно або фізично, що принижують чи ображають особу у

відповідних відносинах підпорядкування. Верховний Суд у своїй інформаційній довідці окремо розмежовує це явище із кримінальними правопорушеннями за ст. 152–154 КК.

Отже:

небажана сексуальна поведінка ≠ автоматично ст. 154;

для кримінальної відповідальності необхідно встановити **примусовий вплив, спрямований на здійснення сексуального акту**.

Ст. 154 ↔ ст. 149 КК

Сексуальна експлуатація може бути метою торгівлі людьми.

Ст. 154 захищає свободу сексуального волевиявлення від конкретного **примушування до сексуального акту**.

Ст. 149 охоплює вербування, переміщення, переховування, передачу, одержання тощо людини **з метою сексуальної або іншої експлуатації**.

Тому:

змушують до конкретного сексуального акту → ст. 154;

залучають людину до процесу подальшої сексуальної експлуатації → перевіряємо ст. 149.

За наявності самостійних епізодів можливе питання про сукупність.

Ст. 154 і службові відносини

Особливо важливо не ототожнювати: **службову залежність** та **будь-які сексуальні відносини між керівником і підлеглим**.

Для ч. 2 необхідно довести саме **примушування з використанням цієї залежності**.

Наприклад:

- добровільні відносини між начальником і підлеглим → ч. 2 ст. 154 відсутня;
- вимога сексуального акту з використанням можливості звільнити, понизити, позбавити службових переваг тощо → можуть бути ознаки ч. 2 ст. 154.

Базова матриця 152 ↔ 153 ↔ 154

Ознака	**ст. 152**	**ст. 153**	**ст. 154**
Безпосередня сексуальна дія винного	так	так	**не є необхідною**
Проникнення	**так**	ні	не визначає склад
Добровільна згода	відсутня	відсутня	потерпілого **примушують**
Основна поведінка	сексуальне проникнення	сексуальна дія без проникнення	**тиск на волю**
Досягнення сексуального акту	відбулося	відбулася дія	**не потрібне**

Спеціальна ознака	проникнення	відсутність проникнення	примушування

Внутрішня матриця ст. 154

Частина	Визначальна ознака
ч. 1	примушування без добровільної згоди до сексуального акту з іншою особою
ч. 2	те саме щодо акту з особою, від якої потерпілий **матеріально або службово залежний**
ч. 3	ч. 1 або 2 + **майнова погроза або погроза розголошення ганебних відомостей**

Кваліфікаційний алгоритм

При сексуальному примушуванні необхідно встановити:

- **Чи відбулася вже безпосередня сексуальна дія щодо потерпілого?**
  - проникнення → перевіряємо ст. 152;
  - дія без проникнення → перевіряємо ст. 153;
  - лише примусовий вплив → перевіряємо ст. 154.
- **До чого саме примушують потерпілого?**
  - має йтися про акт сексуального характеру.
- **Чи є добровільна згода?**
  - якщо особа вільно погоджується → ст. 154 відсутня;
  - якщо воля пригнічується → переходимо далі.
- **Чи існує матеріальна або службова залежність від особи, з якою має бути сексуальний акт?**
  - так → перевіряємо ч. 2.
- **Чи використовувалася погроза:**
  - знищити;
  - пошкодити;
  - вилучити майно;
  - розголосити відомості, що ганьблять потерпілого або його близьких родичів?

  Якщо так → **ч. 3 ст. 154**.
- **Чи фактично було реалізовано сексуальне проникнення або сексуальну дію без проникнення?**
  - якщо так → окремо перевіряємо ст. 152 або 153 та співвідношення складів.

Короткий підсумок

Стаття 154 КК передбачає відповідальність за примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою.

Головна відмінність від ст. 152–153 полягає у характері діяння:

ст. 152 – винний здійснює сексуальне проникнення без згоди;

ст. 153 – винний здійснює сексуальну дію без проникнення і без згоди;

ст. 154 – винний примушує потерпілого до сексуального акту.

За **ч. 2** спеціальне значення має матеріальна або службова залежність потерпілого від особи, з якою його примушують здійснити сексуальний акт.

За **ч. 3** кваліфікуючими способами є:

погроза знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілого чи його близьких родичів;

погроза розголошення відомостей, що ганьблять потерпілого або його близьких родичів.

Для ЄДКІ найкоротша формула:

152 – проникнення;

153 – сексуальна дія без проникнення;

154 – примушування до сексуального акту.

Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку: спеціальний суб'єкт, значення добровільної згоди та кваліфікуючі ознаки

Нормативна основа: ст. 155 КК України.

Частина 1 ст. 155 КК передбачає відповідальність за **вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку**, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета.

Ця норма спрямована насамперед на охорону **статевої недоторканності особи віком до 16 років** від сексуального проникнення з боку повнолітнього.

Для практичного розмежування особливо важлива формула:

14–15 років + добровільне сексуальне проникнення + повнолітній партнер → ст. 155 КК;

14–15 років + проникнення без добровільної згоди → ст. 152 КК;

до 14 років + проникнення → ч. 4 ст. 152 КК незалежно від згоди.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є **статева недоторканність особи, яка не досягла 16 років**, а також її нормальний фізичний, психічний і сексуальний розвиток.

Особливість ст. 155 полягає в тому, що кримінально-правова заборона встановлена **за віковим критерієм потерпілого та повноліттям винного**, навіть якщо сексуальна поведінка фактично була добровільною.

Потерпілий

Потерпілим є особа, яка **не досягла 16-річного віку**.

Водночас для правильної кваліфікації необхідно враховувати співвідношення ст. 155 зі ст. 152:

- якщо потерпілій особі **14 або 15 років** і сексуальне проникнення було добровільним – застосовується ст. 155;
- якщо щодо особи 14–15 років проникнення здійснене **без добровільної згоди** – застосовується відповідна частина ст. 152;
- якщо потерпілому **немає 14 років**, сексуальне проникнення охоплюється **ч. 4 ст. 152 незалежно від добровільної згоди**.

Отже, хоча диспозиція ст. 155 буквально говорить про особу, яка не досягла 16 років, у системному співвідношенні зі ст. 152 її основна практична сфера – **добровільні сексуальні дії з проникненням щодо особи 14–15 років, учинені повнолітньою особою**.

Об'єктивна сторона

Об'єктивна сторона полягає у діях сексуального характеру, пов'язаних із:

- **вагінальним проникненням**;
- **анальним проникненням**;
- **оральним проникненням**

у тіло потерпілої особи.

Проникнення може здійснюватися:

- геніталіями;
- іншим органом чи частиною тіла;
- будь-яким предметом.

Таким чином, об'єктивна сторона ст. 155 за характером сексуальної дії побудована аналогічно проникненню у ст. 152.

Відмінність полягає передусім у **віці потерпілого, спеціальному суб'єкті та значенні добровільної згоди**.

Визначальна ознака – проникнення

Стаття 155 охоплює саме сексуальні дії **з проникненням**.

Якщо щодо дитини вчиняються сексуальні дії **без проникнення**, необхідно перевіряти:

- ст. 153 – якщо йдеться про сексуальне насильство;
- ст. 156 – якщо мають місце розпусні дії.

Тому:

добровільне проникнення з особою 14–15 років повнолітнім → ст. 155;

розпусні дії без проникнення → перевіряємо ст. 156.

Значення добровільної згоди

На відміну від ст. 152, **відсутність добровільної згоди не є конструктивною ознакою ст. 155**.

Навпаки, ст. 155 насамперед охоплює ситуації, коли особа, яка не досягла 16 років, **фактично погоджується** на сексуальні дії з проникненням, але кримінальний

закон через її вік не дозволяє повнолітньому партнеру покладатися на таку згоду як на підставу для виключення відповідальності.

Отже:

добровільна згода особи 14–15 років не виключає ст. 155.

Водночас якщо згоди **немає**, питання переходить у площину ст. 152.

Чому згода має різне значення у ст. 152 і 155

Для особи віком **14–15 років** необхідно встановити:

- чи була добровільна згода;
- чи є винний повнолітнім.

Якщо згоди немає:

→ **ст. 152**.

Якщо згода є і сексуальне проникнення вчиняє повнолітній:

→ **ст. 155**.

Тому згода тут не «легалізує» сексуальну дію, а допомагає **розмежувати ст. 152 і 155**.

Особа до 14 років

Щодо особи, яка **не досягла 14 років**, закон установлює ще вищий рівень захисту.

Частина 4 ст. 152 прямо передбачає відповідальність за сексуальне проникнення щодо такої особи **незалежно від її добровільної згоди**.

Тому:

до 14 років + проникнення = ч. 4 ст. 152, а не звичайна конструкція ст. 155.

Це одна з найважливіших вікових меж для ЄДКІ.

Спеціальний суб'єкт

Стаття 155 прямо вимагає, щоб винний був **повнолітньою особою**.

Отже, суб'єкт спеціальний:

фізична осудна особа, яка досягла 18 років.

Це принципово відрізняє ст. 155 від ст. 152–153, за якими кримінальна відповідальність може наставати з 14 років.

Тому, наприклад, добровільні сексуальні відносини між двома особами 15 і 17 років **не утворюють ст. 155**, оскільки особа 17 років не є спеціальним суб'єктом цієї статті.

Знання про вік потерпілого

Для відповідальності має значення психічне ставлення винного до віку потерпілої особи.

ККС ВС у постанові від **22 червня 2023 р. у справі № 753/14341/20** зазначив, що склад ст. 155 наявний, якщо винний:

- достовірно знав;
- припускав,

що потерпіла особа не досягла 16 років, а також коли він **повинен був і міг це усвідомлювати**.

При цьому оцінюються:

- обізнаність про вік;
- зовнішній вигляд потерпілої особи;
- її поведінка;
- характер знайомства та відносин;
- інші обставини справи.

Сумлінна помилка щодо віку

Той самий висновок ККС ВС має важливе практичне значення:

сумлінна помилка щодо досягнення потерпілою особою 16-річного віку виключає відповідальність за ст. 155 КК.

Тобто недостатньо просто констатувати фактичний вік потерпілої особи.

Необхідно встановити, чи міг винний за конкретних обставин **усвідомлювати її вік**.

Момент закінчення

Стаття 155 має **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення є закінченим із моменту фактичного **сексуального проникнення**.

Не потрібно:

- завершення статевого акту;
- еякуляції;
- настання вагітності;
- заподіяння тілесного ушкодження;
- будь-якого іншого фізіологічного результату.

Якщо повнолітня особа безпосередньо приступила до реалізації умислу на відповідні сексуальні дії, але проникнення з незалежних від неї причин не відбулося, за наявності відповідних умов можливе питання про **замах на ст. 155**.

Суб'єктивна сторона

Вина – **умисна**.

Винний усвідомлює сексуальний характер дій та бажає їх учинити.

Окремо необхідно встановлювати психічне ставлення до **віку потерпілої особи**, враховуючи підхід ККС ВС щодо сумлінної помилки.

Спеціального мотиву або мети основний склад не потребує.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 155 КК

Частина 2 передбачає ті самі дії, якщо вони:

- вчинені **близькими родичами або членами сім'ї**;
- вчинені особою, на яку покладено **обов'язки щодо виховання потерпілої особи або піклування про неї**;
- поєднані з **наданням грошової чи іншої винагороди** потерпілій особі або третій особі;

- поєднані з **обіцянкою такої винагороди**;
- спричинили **безплідність**;
- спричинили **інші тяжкі наслідки**.

Близькі родичі або члени сім'ї

Примітка до ст. 155 прямо відсилає до поняття близьких родичів і членів сім'ї, визначеного **п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України**.

Отже, спеціальна сімейна близькість між повнолітнім винним та дитиною підвищує кримінальну відповідальність.

Особа, яка виховує дитину або піклується про неї

Кваліфікований склад має місце, коли винний наділений спеціальними обов'язками щодо потерпілого, наприклад:

- виховувати;
- здійснювати нагляд;
- забезпечувати його інтереси;
- піклуватися про нього.

Особлива небезпечність полягає у зловживанні **відносинами довіри та залежності**.

Надання або обіцянка винагороди

Частина 2 прямо охоплює ситуації, коли сексуальні дії з дитиною поєднані:

- з передачею грошей;
- іншою винагородою;
- обіцянкою такої винагороди

самій потерпілій особі або **третій особі**.

Не потрібно, щоб обіцяна винагорода фактично була передана, якщо законодавча ознака полягає саме в **обіцянці**.

Безплідність або інші тяжкі наслідки

Для цієї форми ч. 2 необхідно встановити:

дії сексуального характеру → відповідний наслідок → причинний зв'язок.

Безплідність прямо виділена законодавцем як кваліфікуючий наслідок.

«Інші тяжкі наслідки» є оцінним поняттям і визначаються з урахуванням конкретної справи.

Ст. 155 ⇔ ст. 152 КК

Це найважливіше розмежування.

Для потерпілого віком **14–15 років**:

проникнення без добровільної згоди → ст. 152;

добровільне проникнення з повнолітньою особою → ст. 155.

Для потерпілого **до 14 років**:

проникнення незалежно від згоди → ч. 4 ст. 152.

Отже, алгоритм починається не зі ст. 155, а з двох питань:

скільки років потерпілому?

чи була добровільна згода?

Ст. 155 ↔ ст. 153 КК

Ст. 155:

- є проникнення;
- потерпілий не досяг 16 років;
- винний повнолітній;
- у типовій конструкції щодо 14–15-річного потерпілого сексуальна дія добровільна.

Ст. 153:

- проникнення **немає**;
- вчиняється сексуальна дія без добровільної згоди;
- щодо особи до 14 років згода значення не має.

Тому основний розмежувальний критерій:

ст. 155 – проникнення;

ст. 153 – сексуальна дія без проникнення.

Ст. 155 ↔ ст. 156 КК

Це базове розмежування другого блоку підрозділу 11.5.

Ст. 155:

- потерпілий не досяг 16 років;
- винний – **повнолітній**;
- має місце **сексуальне проникнення**.

Ст. 156:

- йдеться про **розпусні дії** щодо особи, яка не досягла 16 років;
- проникнення як конструктивна ознака відсутнє.

Отже:

проникнення → перевіряємо ст. 155;

фізичне чи інтелектуальне розбещення без проникнення → перевіряємо ст. 156.

Ст. 155 ↔ ст. 156-1 КК

Стаття 156-1 передбачає **домагання дитини для сексуальних цілей (grooming)**.

Вона охоплює попередню стадію сексуального посягання – встановлення контакту та пропозицію зустрічі з дитиною з відповідною сексуальною метою за наявності передбачених законом подальших дій.

Стаття 155, навпаки, означає, що **сексуальне проникнення вже фактично відбулося**.

Тому:

підготовчий сексуалізований контакт / grooming → ст. 156-1;

фактичне сексуальне проникнення з особою 14–15 років повнолітнім → ст. 155.

Вікова матриця для сексуального проникнення

Вік потерпілого	Добровільна згода	Вік винного	Основний орієнтир
до 14 років	значення не має	суб'єкт відповідної норми	**ч. 4 ст. 152**
14–15 років	відсутня	від 14 років	**ст. 152**
14–15 років	є	**18+**	**ст. 155**
14–15 років	є	до 18 років	**ст. 155 відсутня**
16+	відсутня	відповідний суб'єкт	**ст. 152**
16+	є	–	за загальним правилом ст. 152 і 155 відсутні

Ця таблиця є однією з ключових для ЄДКІ.

Матриця 155 ↔ 156 ↔ 156-1

Стаття	Ключова поведінка
ст. 155	фактична сексуальна дія **з проникненням** щодо особи до 16 років повнолітнім
ст. 156	**розпусні дії** щодо особи до 16 років
ст. 156-1	**домагання дитини для сексуальних цілей**, спрямоване на майбутню сексуальну взаємодію

Кваліфікаційний алгоритм

При сексуальних діях щодо дитини необхідно послідовно встановити:

- **Скільки років потерпілому?**
  - до 14 років;
  - 14–15 років;
  - 16 років або більше.
- **Чи було проникнення?**
  - ні → перевіряємо ст. 153 або 156;
  - так → переходимо далі.
- **Якщо потерпілому немає 14 років:**

- згода значення не має → ч. 4 ст. 152.

- **Якщо потерпілому 14–15 років – чи була добровільна згода?**
  - ні → ст. 152;
  - так → перевіряємо ст. 155.
- **Чи є винний повнолітнім?**
  - ні → ст. 155 не застосовується;
  - так → спеціальний суб'єкт наявний.
- **Чи знав винний або повинен був і міг усвідомлювати, що потерпілому немає 16 років?**
  - так → вікова ознака може бути поставлена у вину;
  - сумлінна помилка щодо досягнення 16 років → ст. 155 виключається відповідно до позиції ККС ВС.
- **Чи є винний близьким родичем, членом сім'ї або особою, яка повинна виховувати потерпілого чи піклуватися про нього?**
  - так → ч. 2.
- **Чи надана або обіцяна винагорода?**
  - так → ч. 2.
- **Чи настала безплідність або інші тяжкі наслідки?**
  - так → ч. 2.

Короткий підсумок

Стаття 155 КК охороняє статеву недоторканність особи, яка не досягла 16 років, від сексуального проникнення з боку повнолітньої особи. Суб'єкт є спеціальним – **лише особа від 18 років**.

Для практичної кваліфікації головною є вікова схема:

до 14 років + проникнення → ч. 4 ст. 152 незалежно від згоди;

14–15 років + проникнення без добровільної згоди → ст. 152;

14–15 років + добровільне проникнення + винний 18 років або старше → ст. 155.

Добровільна згода потерпілого **не виключає ст. 155**; навпаки, саме вона є одним із ключових критеріїв відмежування цього складу від зґвалтування.

ККС ВС у справі № 753/14341/20 додатково встановив важливе правило щодо віку: **сумлінна помилка винного щодо досягнення потерпілою особою 16 років виключає відповідальність за ст. 155**; питання вирішується з урахуванням усіх обставин, зокрема зовнішнього вигляду, поведінки та характеру відносин.

Кваліфікуючими ознаками ч. 2 є:

близькі родичі або члени сім'ї;

особа, відповідальна за виховання чи піклування;

надання або обіцянка винагороди потерпілому чи третій особі;

безплідність або інші тяжкі наслідки.

Основна матриця для наступних питань:

ст. 155 – проникнення;

ст. 156 – розпусні дії;

ст. 156-1 – grooming, тобто домагання дитини для майбутніх сексуальних цілей.

Розбещення неповнолітніх: фізичне й інтелектуальне розбещення та відмежування від ст. 155 КК

Нормативна основа: ст. 156 КК України.

Стаття 156 КК передбачає відповідальність за **вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку**.

Частина 2 встановлює підвищену відповідальність, якщо такі дії вчинені:

- щодо **малолітньої особи**;
- **членом сім'ї або близьким родичем**;
- особою, на яку покладено обов'язки щодо **виховання потерпілого або піклування про нього**.

Основна конструкція:

розпусна дія фізичного або інтелектуального характеру + потерпілий до 16 років → ст. 156 КК.

Верховний Суд визначає розпусні дії як різноманітні **фізичні або інтелектуальні дії сексуального характеру, здатні викликати фізичне і моральне розбещення дитини**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є **статева недоторканність та нормальний статевий розвиток дитини**.

Додатково охороняються:

- нормальний психічний розвиток;
- моральне формування дитини;
- її гідність;
- нормальні умови виховання.

Стаття 156 спрямована не лише проти фізичного сексуального впливу, а й проти **сексуалізації дитини шляхом інтелектуального впливу**.

Потерпілий

За ч. 1 потерпілою є особа, яка **не досягла 16 років**.

За ч. 2 спеціально виділена **малолітня особа**, тобто особа до 14 років.

Отже:

14–15 років → за загальним правилом ч. 1;

до 14 років → ч. 2, якщо фактична поведінка утворює саме розбещення, а не більш тяжкий склад сексуального посягання.

Значення згоди дитини

Фактична згода особи, яка не досягла 16 років, на **розпусні дії** не виключає ст. 156.

Кримінальний закон охороняє її статеву недоторканність і нормальний сексуальний розвиток незалежно від того, чи:

- дитина не заперечувала;
- сама підтримувала розмову сексуального характеру;
- погодилася дивитися сексуальний контент;
- перебувала з винним у близьких чи «романтичних» відносинах.

Однак при фізичних діях щодо дитини необхідно обов'язково перевіряти, чи не утворюють вони **ст. 152 або 153 КК**, які є більш спеціальними щодо безпосередніх сексуальних посягань.

Об'єктивна сторона

Стаття 156 використовує узагальнене поняття **«розпусні дії»**.

Верховний Суд розрізняє:

- **фізичне розбещення**;
- **інтелектуальне розбещення**.

Перелік можливих розпусних дій не є вичерпним.

Для кваліфікації необхідно встановити:

- сексуальний характер поведінки;
- спрямованість її саме щодо дитини;
- здатність такої поведінки негативно впливати на її сексуальне та моральне формування;
- відсутність ознак більш спеціального сексуального посягання.

Фізичне розбещення

Фізичне розбещення охоплює **дії сексуального характеру, пов'язані з безпосередньою фізичною поведінкою щодо дитини або в її присутності**, але такі, що за конкретних обставин не утворюють зґвалтування чи сексуального насильства.

У судовій та кримінально-правовій практиці до фізичних форм можуть належати, залежно від характеру конкретної поведінки:

- оголення статевих органів перед дитиною;
- демонстративне вчинення сексуальних дій у її присутності;
- спонукання дитини спостерігати за сексуальними діями;
- інші фізичні дії сексуалізованого характеру, спрямовані на її розбещення.

При цьому **сам факт фізичного контакту не дозволяє автоматично застосувати ст. 156**.

Насамперед потрібно з'ясувати, чи не йдеться про **безпосередню дію сексуального характеру щодо потерпілого**, яка повинна кваліфікуватися за ст. 153.

Інтелектуальне розбещення

Інтелектуальні розпусні дії полягають у **сексуалізованому інформаційному або психологічному впливі на дитину без необхідності безпосереднього фізичного контакту**.

Залежно від конкретних обставин це можуть бути:

- цинічні сексуальні розмови;
- докладне обговорення з дитиною сексуальних практик з розпусною спрямованістю;
- демонстрація порнографічних або відверто сексуалізованих матеріалів;
- схиляння дитини до спостереження за сексуальними діями;
- інший інформаційний вплив, спрямований на передчасну сексуалізацію дитини.

Отже, для ст. 156 **фізичний контакт із потерпілим не є обов'язковим**.

Саме це суттєво відрізняє інтелектуальне розбещення від сексуального насильства за ст. 153.

Розпусні дії повинні мати сексуальний характер

Не кожна:

- аморальна;
- груба;
- непристойна;
- педагогічно неприйнятна

поведінка дорослого щодо дитини є розбещенням у кримінально-правовому значенні.

Необхідна саме **сексуальна спрямованість дії**.

Це може встановлюватися за:

- змістом висловлювань;
- характером демонстрованих матеріалів;
- поведінкою винного;
- контекстом відносин;
- спрямованістю дій на сексуалізацію потерпілого.

Момент закінчення

Стаття 156 має **формальний склад**.

Кримінальне правопорушення є закінченим із моменту фактичного вчинення хоча б однієї розпусної дії щодо особи до 16 років.

Не потрібно, щоб:

- дитина фактично була «розбещена»;
- виникли психічні порушення;
- змінилася її сексуальна поведінка;
- винний досяг сексуального задоволення.

Тобто негативний результат для психіки чи морального розвитку дитини **не є обов'язковою ознакою складу**.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Винний:

- усвідомлює сексуальний і розпусний характер своїх дій;
- усвідомлює, що вони спрямовані щодо особи відповідного віку;
- бажає їх учинити.

Мотив та кінцева мета не є обов'язковими конструктивними ознаками ст. 156.

Значення помилки щодо віку

Оскільки вік потерпілого є обов'язковою ознакою складу, необхідно встановлювати психічне ставлення винного до цієї обставини.

Самої констатації факту, що потерпілому не виповнилося 16 років, недостатньо без оцінки того, **як винний сприймав його вік**.

Підлягають урахуванню:

- фактична обізнаність;
- тривалість знайомства;
- зовнішній вигляд;
- поведінка;
- обставини спілкування;
- інші дані, які дозволяли встановити вік.

Це відповідає загальному підходу Верховного Суду до суб'єктивного ставлення до вікових ознак у кримінальних правопорушеннях проти статевої недоторканності.

Суб'єкт

Суб'єкт основного складу – **загальний**:

фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

На відміну від ст. 155, ст. 156 **не вимагає повноліття винного**.

Отже, суб'єктом розбещення теоретично може бути і особа віком **16–17 років**.

Це важлива тестова відмінність:

ст. 155 → суб'єкт тільки 18+;

ст. 156 → суб'єкт від 16 років.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 156 КК

Частина 2 передбачає розпусні дії:

- щодо **малолітньої особи**;
- вчинені **членом сім'ї або близьким родичем**;
- вчинені особою, на яку покладено обов'язки щодо **виховання потерпілого або піклування про нього**.

Малолітній потерпілий

Малолітнім є потерпілий, який **не досяг 14 років**.

Однак тут необхідно особливо уважно відмежовувати ч. 2 ст. 156 від:

- ч. 4 ст. 152;
- ч. 4 ст. 153.

Якщо щодо малолітнього:

- здійснене сексуальне проникнення → **ч. 4 ст. 152**;
- безпосередньо вчинена сексуальна дія без проникнення → перевіряємо **ч. 4 ст. 153**;
- вчинені розпусні фізичні чи інтелектуальні дії, які не мають ознак ст. 152–153 → **ч. 2 ст. 156**.

Саме тому **не кожний сексуалізований фізичний контакт із малолітнім потрібно кваліфікувати за ст. 156**.

Близькі родичі та члени сім'ї

Поняття близьких родичів та членів сім'ї для ст. 156 визначається відповідно до примітки до ст. 155 через **п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України**.

Якщо розпусні дії вчиняє така особа, застосовується **ч. 2 ст. 156** незалежно від того, чи потерпілий є малолітнім або йому вже виповнилося 14 років, але ще немає 16.

Особа, відповідальна за виховання або піклування

До цієї категорії належить особа, на яку юридично покладені відповідні обов'язки щодо дитини.

Кваліфікуюча ознака пов'язана зі зловживанням:

- довірою;
- авторитетом;
- виховними повноваженнями;
- фактичною залежністю дитини.

Закон не обмежує цю категорію лише батьками.

Ст. 156 ⇔ ст. 155 КК

Це основне розмежування цього питання.

Ст. 155:

- потерпілий не досяг 16 років;
- винний – **повнолітній**;
- є **вагінальне, анальне або оральне проникнення**.

Ст. 156:

- потерпілий не досяг 16 років;
- суб'єкт – від **16 років**;
- вчиняються **розпусні фізичні або інтелектуальні дії**;
- сексуальне проникнення не є ознакою складу.

Формула:

проникнення → ст. 155, якщо наявні її вікові умови;

розпусна дія без проникнення → перевіряємо ст. 156.

При цьому щодо особи до 14 років проникнення вже підпадає під **ч. 4 ст. 152**, а не під ст. 155.

Ст. 156 ↔ ст. 153 КК

Це складніше розмежування, оскільки обидві норми можуть стосуватися **сексуальних дій без проникнення**.

ККС ВС у постанові від **22 червня 2023 р. у справі № 736/1760/21** наголосив, що суд повинен установити:

- чи мала місце **насильницька дія**;
- чи була вона сексуального характеру;
- чи здійснювалася вона без добровільної згоди;

і лише після цього відмежовувати ст. 153 від розбещення за ст. 156.

Основний орієнтир:

ст. 153 – винний безпосередньо вчиняє щодо потерпілого сексуальну дію без проникнення, що має характер сексуального насильства;

ст. 156 – винний вчиняє фізичні чи інтелектуальні розпусні дії, які не досягають ознак сексуального насильства.

Щодо **малолітньої особи до 14 років** це особливо важливо, оскільки за ч. 4 ст. 153 добровільна згода юридичного значення не має.

Позиція ККС ВС щодо мети сексуального посягання

У постанові від **27 квітня 2021 р. у справі № 520/16394/16-к** ККС ВС підкреслив важливу межу:

розбещення має місце, коли винний здійснює розпусні дії, але **не намагається здійснити сексуальний акт із потерпілим**.

Якщо ж розпусні дії є етапом реалізації умислу на зґвалтування або сексуальне насильство, а завершити це посягання винному не вдалося з незалежних від нього причин, вчинене може становити **замах на відповідне кримінальне правопорушення**, а не самостійне розбещення.

Отже:

розпусна дія як самостійна кінцева поведінка → ст. 156;

та сама дія як етап незакінченого зґвалтування/сексуального насильства → можливий замах на ст. 152 або 153.

Ст. 156 ↔ ст. 156-1 КК

Стаття 156 карає за **вже вчинені розпусні дії**.

Стаття 156-1 охоплює специфічну попередню поведінку – **домагання дитини для сексуальних цілей (grooming)**.

Основна конструкція ст. 156-1:

повнолітня особа пропонує зустріч особі до 16 років із сексуальною або розпусною метою + після пропозиції вчиняє хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб зустріч відбулася.

Отже:

сексуалізована підготовка до майбутньої зустрічі → ст. 156-1;

безпосередньо вчинені розпусні дії → ст. 156.

Інтернет та ст. 156

Інтелектуальне розбещення не обов'язково потребує фізичної присутності винного поруч із дитиною.

За характером діяння воно може здійснюватися і через:

- месенджери;
- соціальні мережі;
- відеозв'язок;
- інші інформаційні технології.

Однак сам факт сексуалізованого онлайн-спілкування ще не визначає автоматично ст. 156.

Необхідно встановити, чи:

- вже вчиняються **розпусні дії** → можлива ст. 156;
- чи поведінка спрямована на **організацію майбутньої зустрічі для сексуальної мети** → перевіряємо ст. 156-1;
- чи йдеться про інші спеціальні склади, зокрема пов'язані з дитячою порнографією.

Матриця 155 ↔ 156 ↔ 156-1

Ознака	**ст. 155**	**ст. 156**	**ст. 156-1**
Потерпілий	до 16 років	до 16 років	до 16 років / спеціальні конструкції статті
Суб'єкт	**18+**	**16+**	**повнолітня особа** в основній конструкції
Проникнення	**є**	немає як ознаки складу	немає
Основна поведінка	сексуальне проникнення	**фізичні або інтелектуальні розпусні дії**	пропозиція зустрічі + подальша дія
Момент	сексуальна дія вже відбувається	розпусна дія вже вчинена	підготовка майбутньої сексуальної зустрічі

Матриця щодо особи до 14 років

Фактична поведінка	**Основний орієнтир**
Сексуальне проникнення	**ч. 4 ст. 152**
Безпосередня сексуальна дія без проникнення	**ч. 4 ст. 153**
Інтелектуальні або інші розпусні дії без ознак ст. 152–153	**ч. 2 ст. 156**
Grooming для майбутньої сексуальної зустрічі	**ст. 156-1**

Кваліфікаційний алгоритм

При сексуалізованій поведінці щодо особи до 16 років необхідно встановити:

- **Скільки років потерпілому?**
  - до 14 років → можливі спеціальні кваліфіковані склади;
  - 14–15 років → загальна вікова ознака ст. 156.
- **Чи було сексуальне проникнення?**
  - так → перевіряємо ст. 152 або 155;
  - ні → переходимо далі.
- **Чи була безпосередньо вчинена щодо потерпілого сексуальна дія без проникнення, що має характер сексуального насильства?**
  - так → перевіряємо ст. 153;
  - ні → можливе розбещення за ст. 156.
- **Якого характеру розпусна дія?**
  - фізична;
  - інтелектуальна.
- **Чи була розпусна дія самостійною метою поведінки винного?**
  - так → ст. 156;
  - якщо це лише етап замаху на зґвалтування чи сексуальне насильство → кваліфікуємо відповідно до спрямованості умислу.
- **Чи є потерпілий малолітнім?**
  - так → перевіряємо ч. 2.
- **Чи є винний членом сім'ї, близьким родичем або особою, відповідальною за виховання чи піклування?**
  - так → ч. 2.
- **Чи йдеться лише про організацію майбутньої зустрічі з дитиною з сексуальною метою?**
  - так → перевіряємо ст. 156-1.

Короткий підсумок

Розбещення неповнолітніх за ст. 156 КК – це вчинення фізичних або інтелектуальних розпусних дій щодо особи, яка не досягла 16 років. Верховний Суд прямо визнає обидві форми розбещення.

Фізичне розбещення пов'язане із сексуалізованою фізичною поведінкою щодо дитини або в її присутності.

Інтелектуальне розбещення полягає у сексуалізованому інформаційному чи психологічному впливі й **не потребує фізичного контакту**.

Основна кваліфікуюча модель:

до 14 років або спеціальний зв'язок винного з дитиною → ч. 2 ст. 156.

Основні розмежування:

ст. 155 – сексуальне проникнення повнолітньої особи щодо особи до 16 років;

ст. 156 – самостійні фізичні або інтелектуальні розпусні дії;

ст. 156-1 – grooming, тобто дії, спрямовані на організацію майбутньої сексуальної зустрічі.

Додатково щодо фізичного розбещення завжди потрібно перевіряти **ст. 153**. ККС ВС вимагає з'ясувати, чи не становить поведінка безпосередню насильницьку дію сексуального характеру без проникнення; якщо так, пріоритет має відповідна частина ст. 153.

Найкоротша формула для ЄДКІ:

155 – проникнення;

156 – розбещення;

156-1 – підготовка сексуальної зустрічі (grooming).

Домагання дитини для сексуальних цілей (grooming): пропозиція зустрічі, подальші дії, використання інформаційних технологій і момент закінчення

Нормативна основа: ст. 156-1 КК України; ст. 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції).

Стаття 156-1 КК криміналізує так званий **grooming** – цілеспрямоване встановлення та розвиток контакту з дитиною для подальшого сексуального посягання або залучення її до виготовлення дитячої порнографії.

Основна конструкція ч. 1:

пропозиція зустрічі + спеціальна сексуальна або розпусна мета + хоча б одна подальша дія, спрямована на те, щоб зустріч відбулася → ст. 156-1 КК.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є:

- **статева недоторканність дитини**;
- її нормальний сексуальний та психічний розвиток;
- безпека дитини від сексуальної експлуатації.

Особливість ст. 156-1 полягає в тому, що кримінальна відповідальність переноситься на **ранню стадію сексуального посягання**, коли безпосередні сексуальні або розпусні дії ще можуть не відбутися.

Міжнародно-правова основа

Стаття 156-1 була запроваджена у 2021 р. у межах імплементації **Ланцаротської конвенції**.

Стаття 23 Конвенції вимагає криміналізувати умисну пропозицію дорослого зустрітися з дитиною для вчинення сексуального правопорушення, якщо після пропозиції вчинені подальші істотні дії, спрямовані на таку зустріч.

Український законодавець сформулював відповідний склад у ст. 156-1 КК.

Частина 1 ст. 156-1 КК

Частина 1 передбачає відповідальність за **пропозицію зустрічі**, зроблену повнолітньою особою особі, яка **не досягла 16 років**, із метою:

- вчинення щодо неї **будь-яких дій сексуального характеру**;
- або **розпусних дій**,

за умови, що після пропозиції винний учинив **хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася**.

Отже, одного сексуалізованого спілкування чи навіть самої пропозиції зустрічі для закінченого складу ч. 1 **недостатньо**.

Необхідні два об'єктивні елементи: **пропозиція зустрічі + подальша дія для її реалізації.**

Потерпілий за ч. 1

Потерпілим є особа, яка **не досягла 16-річного віку**.

Отже, за основною конструкцією ч. 1:

0–15 років → потенційний потерпілий.

Якщо діяння вчинене щодо **малолітньої особи**, тобто особи до 14 років, застосовується кваліфікований склад ч. 3.

Спеціальний суб'єкт

Суб'єкт є спеціальним – **повнолітня особа**.

Тобто винному має бути **18 років або більше**.

Це зближує ст. 156-1 зі ст. 155 і водночас відрізняє її від ст. 156, де суб'єктом за загальним правилом може бути особа з 16 років.

Формула:

ст. 155 → 18+;

ст. 156 → 16+;

ст. 156-1 → 18+.

Пропозиція зустрічі

Початковою обов'язковою дією є саме **пропозиція зустрічі**.

Вона може бути зроблена:

- усно;
- письмово;
- через повідомлення;
- через соціальні мережі;
- у месенджері;
- електронною поштою;
- через іншу інформаційну систему.

Важливо, що закон використовує конструкцію **«у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій»**.

Отже:

використання Інтернету не є обов'язковою ознакою.

Пропозиція може бути зроблена і під час безпосереднього спілкування.

Онлайн-зустріч також є «зустріччю»

Примітка до ст. 156-1 прямо встановлює, що під зустріччю слід розуміти **у тому числі зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій**.

Тому зустріч не обов'язково має бути фізичною.

Вона може передбачати, наприклад:

- відеозв'язок;
- іншу синхронну онлайн-взаємодію,

якщо за своєю метою та змістом відповідає конструкції ст. 156-1.

Це важлива особливість української норми.

Спеціальна мета за ч. 1

Пропозиція повинна бути зроблена саме з метою:

- **вчинення дій сексуального характеру**;
- або **вчинення розпусних дій** щодо дитини.

Тому звичайна пропозиція зустрітися з особою до 16 років кримінально нейтральна.

Необхідно довести:

чому саме винний прагнув зустрічі.

Спеціальна сексуальна або розпусна мета може встановлюватися з урахуванням:

- змісту переписки;
- попередніх висловлювань;
- характеру надісланих матеріалів;
- домовленостей про майбутню поведінку;
- інших фактичних обставин.

Чи повинна сексуальна дія фактично відбутися

Ні.

Стаття 156-1 спрямована саме на **попередження майбутнього сексуального посягання**.

Для закінченого складу ч. 1 не потрібно, щоб:

- зустріч фактично відбулася;
- винний торкнувся дитини;
- були вчинені розпусні дії;
- відбулося сексуальне проникнення.

Якщо такі подальші дії вже фактично реалізовані, необхідно окремо перевіряти ст. 152, 153, 155 або 156 залежно від їх характеру.

Обов'язкова подальша дія

Найважливіша конструктивна ознака ст. 156-1:

після пропозиції зустрічі має бути вчинена хоча б одна дія, спрямована на те, щоб зустріч відбулася.

Це означає, що:

лише пропозиція зустрічі → ще не закінчений склад ч. 1 ст. 156-1.

Потрібне фактичне просування до її реалізації.

Такою дією залежно від обставин може бути, наприклад:

- узгодження конкретного часу;
- визначення місця;
- придбання квитка;
- виїзд до місця зустрічі;
- надсилання адреси;
- організація транспорту;
- створення та надсилання посилання для запланованої онлайн-зустрічі;
- інша поведінка, яка об'єктивно спрямована на реалізацію домовленості.

Закон не встановлює вичерпного переліку таких дій.

Одного листування недостатньо

Сам факт:

- знайомства в Інтернеті;
- сексуалізованого листування;
- обговорення сексуальних тем;

ще не означає автоматично закінченого grooming за ст. 156-1.

Для ч. 1 потрібно встановити:

пропозицію зустрічі + мету + подальшу реалізаційну дію.

При цьому сексуалізоване листування саме по собі за конкретних обставин може потребувати оцінки за **ст. 156 КК**, якщо вже має характер інтелектуального розбещення.

Момент закінчення

Кримінальне правопорушення за ч. 1 має своєрідну **усічену законодавчу конструкцію**.

Воно є закінченим не з моменту самої пропозиції і не з моменту фактичної зустрічі, а коли:

- зроблено пропозицію зустрічі;
- наявна відповідна сексуальна або розпусна мета;
- **після неї вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб зустріч відбулася**.

Тобто:

пропозиція → реалізаційна дія = закінчений склад.

Фактична зустріч не потрібна.

Частина 2 ст. 156-1 – втягнення у виготовлення дитячої порнографії

Частина 2 встановлює окрему форму grooming:

пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою неповнолітній особі, з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після пропозиції вчинена хоча б одна дія, спрямована на те, щоб зустріч відбулася.

Тут є важлива відмінність від ч. 1.

Потерпілий за ч. 2

Частина 2 говорить про **неповнолітню особу**, тобто особу до 18 років.

Отже:

ч. 1 → потерпілий до 16 років;

ч. 2 → потерпілий до 18 років.

Це одна з найважливіших тестових відмінностей усередині ст. 156-1.

Спеціальна мета ч. 2

Метою є саме:

втягнення неповнолітньої особи у виготовлення дитячої порнографії.

Тому для ч. 2 недостатньо загальної сексуальної мети.

Необхідно довести спрямованість на **виготовлення відповідних матеріалів**.

Поняття дитячої порнографії

Примітка до ст. 156-1 визначає дитячу порнографію як зображення у будь-який спосіб:

- дитини;
- або особи, яка виглядає як дитина,

у:

- реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі;
- реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці;

а також будь-яке зображення статевих органів дитини **в сексуальних цілях**.

Це визначення використовується також у ст. 301-1 КК.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 3 ст. 156-1 КК

Частина 3 передбачає відповідальність за дії, передбачені ч. 1 або 2, якщо вони вчинені:

- **повторно**;
- **за попередньою змовою групою осіб**;
- щодо **малолітньої особи**.

Малолітня особа

Малолітнім є потерпілий, який **не досяг 14 років**.

Тому, якщо grooming за ч. 1 або ч. 2 спрямований щодо такої дитини, застосовується **ч. 3 ст. 156-1**.

Повторність

Повторність встановлюється з урахуванням загальних положень КК.

Для неї необхідно, щоб відповідна поведінка охоплювала більше одного самостійного кримінально караного епізоду.

Попередня змова групи осіб

Необхідна попередня домовленість двох або більше співвиконавців про спільне вчинення діяння.

Наприклад, одна особа може встановлювати контакт із дитиною, а інша – організовувати зустріч, якщо вони діють відповідно до спільного умислу.

Суб'єктивна сторона

Вина – **прямий умисел**.

Для ч. 1 обов'язкова спеціальна мета: **вчинити щодо дитини сексуальні або розпусні дії.**

Для ч. 2: **втягнути неповнолітнього у виготовлення дитячої порнографії.**

Саме спеціальна мета відмежовує кримінально караний grooming від нейтрального спілкування дорослого з дитиною.

Згода дитини

Фактична згода дитини на:

- листування;
- зустріч;
- відеозв'язок;
- поїздку

не усуває складу ст. 156-1.

Норма встановлена саме для захисту дитини від цілеспрямованої підготовки її сексуальної експлуатації дорослим.

Інформаційно-комунікаційні технології

Стаття 156-1 спеціально враховує сучасну цифрову модель grooming.

Вона прямо допускає використання:

- інформаційно-телекомунікаційних систем;
- цифрових технологій.

Це можуть бути:

- соціальні мережі;
- месенджери;
- онлайн-платформи;
- електронна пошта;
- відеозв'язок;
- інші цифрові канали комунікації.

Але важливо:

ІКТ – можливий спосіб, а не обов'язкова ознака складу.

Grooming може відбуватися і поза Інтернетом.

Ст. 156-1 ⇔ ст. 156 КК

Це основне розмежування.

Ст. 156:

винний **вже фактично вчиняє розпусні дії** щодо дитини.

Ст. 156-1:

винний організовує **майбутню зустріч** із відповідною сексуальною або розпусною метою.

Отже:

розпусний вплив уже реалізується → ст. 156;

пропозиція зустрічі + подальша дія для майбутнього сексуального посягання → ст. 156-1.

Водночас одна поведінка може розвиватися послідовно:

онлайн-grooming → зустріч → розпусні дії.

Тоді питання кваліфікації має вирішуватися з урахуванням того, чи утворюють підготовчі та наступні дії **самостійні закінчені склади**, чи вони охоплюються єдиним більш тяжким посяганням.

Ст. 156-1 ⇔ ст. 155 КК

Ст. 156-1:

сексуальне проникнення ще не повинно відбутися – винний лише створює умови для майбутньої сексуальної зустрічі.

Ст. 155:

повнолітня особа вже фактично вчиняє **сексуальне проникнення** щодо особи до 16 років.

Тому:

домовляється про зустріч і робить подальший крок для неї → ст. 156-1;

після зустрічі відбувається відповідне сексуальне проникнення щодо 14–15-річного за наявності умов ст. 155 → ст. 155.

Ст. 156-1 ⇔ ст. 152–153 КК

Якщо після grooming під час зустрічі:

- відбулося сексуальне проникнення без добровільної згоди → перевіряємо **ст. 152**;
- вчинено сексуальне насильство без проникнення → **ст. 153**.

Щодо дитини до 14 років діють спеціальні правила ч. 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 незалежно від її фактичної згоди.

Тому ст. 156-1 захищає дитину **до фактичного переходу до відповідного сексуального посягання**.

Ст. 156-1 ⇹ звичайне онлайн-спілкування

Для кваліфікації недостатньо довести:

- що дорослий спілкувався з дитиною;
- що спілкування було тривалим;
- що вони домовлялися зустрітися.

Необхідно довести **спеціальну мету**:

- сексуальні дії;
- розпусні дії;
- або за ч. 2 – виготовлення дитячої порнографії.

Тому кримінально-правова конструкція має вигляд:

не сам контакт із дитиною, а контакт + сексуальна мета + конкретне просування до зустрічі.

Матриця 155 ⇹ 156 ⇹ 156-1

Ознака	**ст. 155**	**ст. 156**	**ст. 156-1**
Основна поведінка	сексуальне проникнення	фізичні / інтелектуальні розпусні дії	**пропозиція зустрічі + подальша дія**
Стадія сексуального посягання	уже реалізоване	уже реалізоване	**підготовка майбутнього контакту**
Потерпілий	до 16 років	до 16 років	ч. 1 – до 16; ч. 2 – до 18
Суб'єкт	**18+**	**16+**	**18+**
Спеціальна мета	не є окремою конструктивною ознакою	не обов'язкова	**обов'язкова**
ІКТ	не визначальні	можливі	прямо передбачені як можливий спосіб

Внутрішня матриця ст. 156-1

Частина	**Конструкція**
ч. 1	особа до 16 років + пропозиція зустрічі + сексуальна/розпусна мета + подальша дія
ч. 2	неповнолітній до 18 років + пропозиція зустрічі + мета втягнення у виготовлення дитячої порнографії + подальша дія
ч. 3	ч. 1 або 2 + повторність / попередня змова групи / **малолітній потерпілий**

Кваліфікаційний алгоритм

При можливому grooming необхідно встановити:

- **Хто є винним?**
  - лише повнолітня особа може бути суб'єктом ст. 156-1.
- **Скільки років потерпілому?**
  - до 16 років → можлива ч. 1;
  - до 18 років → можлива ч. 2 за порнографічною метою;
  - до 14 років → перевіряємо ч. 3.
- **Чи була пропозиція зустрічі?**
  - ні → закінчена ст. 156-1 за конструкцією статті відсутня;
  - так → переходимо далі.
- **Яка мета зустрічі?**
  - сексуальні або розпусні дії → ч. 1;
  - втягнення у виготовлення дитячої порнографії → ч. 2.
- **Чи вчинена після пропозиції хоча б одна дія, спрямована на реалізацію зустрічі?**
  - ні → закінченого складу ст. 156-1 немає;
  - так → склад закінчений.
- **Чи повинна зустріч бути фізичною?**
  - ні; закон прямо охоплює також зустріч із використанням інформаційних технологій.
- **Чи відбулися вже фактичні сексуальні або розпусні дії?**
  - проникнення → перевіряємо ст. 152 або 155;
  - сексуальна дія без проникнення → ст. 153;
  - розпусні дії → ст. 156.
- **Чи вчинено діяння повторно, групою за попередньою змовою або щодо малолітньої особи?**
  - так → ч. 3 ст. 156-1.

Короткий підсумок

Домагання дитини для сексуальних цілей за ст. 156-1 КК – це не просто сексуалізоване спілкування з дитиною.

Для ч. 1 необхідна сукупність:

повнолітній винний

+
потерпілий до 16 років

+
пропозиція зустрічі

+
мета сексуальних або розпусних дій

+
хоча б одна подальша дія, спрямована на реалізацію зустрічі.

Фактична зустріч не є необхідною. Склад закінчується вже після вчинення першої реалізаційної дії після пропозиції.

При цьому поняття зустрічі включає і **онлайн-зустріч із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій**.

Частина 2 має окрему конструкцію:

повнолітній + неповнолітній до 18 років + пропозиція зустрічі + мета втягнення у виготовлення дитячої порнографії + подальша реалізаційна дія.

Частина 3 охоплює діяння, вчинені:

повторно;

за попередньою змовою групою осіб;

щодо малолітньої особи.

Основна матриця всього дитячого блоку:

ст. 155 – сексуальне проникнення вже відбулося;

ст. 156 – розпусні дії вже вчиняються;

ст. 156-1 – створюються конкретні умови для майбутньої сексуальної зустрічі (grooming).